

győzelem után Görgey tábornok saját maga olvasta fel a katonák előtt napiparancsát: „A III. hadtest a mai napon kiérdemelte a haza háláját. Helyreállított és győzelemmé változtatott egy már elvesztett csatát, és a legfényesebb módon megmentette a magyar fegyverek becsületét. Ez a fényes eredmény kiválóan négy férfiú érdeme: Kissé, Leiningené, Földváryé és Czilliché. Midőn nevüket a hadsereg és a haza színe előtt nyilvánosan kihirdetem, egyúttal ki is tüntetem őket a III. osztályú érdemrenddel, és kinevezem a csatamezőn Kiss és Leiningen alezredesi ezredessé, Földváry és Czillich őrnagyot pedig alezredessé.”³

„Negyvenhárom fergeteges csata bajnoka”-ként⁴ váci útközetben ismét tanújelét adta hősiességének. A Gombás-patak hídjá elleni támadás Földváry Károly zászlóaljára hárult. Az első két rohamot visszaverte az ellenség, s Földváry alól két lovat lőttek ki, széles köpönyegét és csákóját több puskagolyó fúrta át. A harmadik rohamot immár gyalog vezette: „Előbb a lengyel légió, későbbben saját zászlóalja lobogóját megragadva, bámulatos hidegvérűséggel a legsűrűbb fegyver- és rőppentyűtűz között elébe rohant a Duna partján ostromló csapatoknak, s ezáltal az útközet eldöntöje és a véres nap hőse lőn, sőt bajtársaitól általánosan a legvitézibb harciul ismertetett el.”⁵

Kossuth Lajos kormányzó elnök a váci csata után a bábolnai ménes egyik arab telivér lovát ajándékozta – kárpótlásul, hiszen két háta-losva pusztult el a golyózáporban – Földvárynak, s a II. osztályú érdemjellel tüntették ki. Leiningen-Westerburg Károly a váci győzelem után „Magyarország első katonájá”-nak⁶ nevezte hősiességét. Damjanich tábornok, amikor megtudta, hogy Kossuth lovat ajándékozott kedvenc tisztjének, így csipkelődött: „A legrosszabb gebét neki, hiszen a legközelebbi csatában úgyis kilövik a lova!”

Földváry Károly végigküzdötte a szabadságharcot. Ott volt a nagysallói, a vácrétsági és a debreceni csatákban is. A szabadságharc leverése után Haynau vérbírósága halálra ítélte a „bátrak legbátrabbját”, amit 18 évi várfogságra enyhítettek később. 1850-ben kegyelmet kapott, de két esztendő múlva összeesküvés gyanúja miatt ismét bebörtönözték. 1862-ben Olaszországba ment, ahol évekig parancsnoka volt az itáliai egységért harcoló magyar légióknak.

A kiegyezés után tért haza. Egy kis borsodi faluban telepedett le, s holtáig nem békült meg az osztrákokkal való kiegyezéssel. A halál Cegléd városában érte utol 100 évvel ezelőtt, 1883. december 14-én.

Iffj. Kálmán Gyula

A Budapesti Központi Tejcsarnok Szövetkezet (1883–1916)

Budapest tejellátásának mennyiségi és minőségi megjavítása már a múlt század végén is az egyik legnagyobb gondja volt a fővárosnak. A Földművelésügyi Minisztérium Tejgazdasági Felügyelőségének közbenjárására 1883-ban ennek érdekében hozták létre az első, a Budapesti Központi Tejcsarnok Szövetkezetet 33 taggal. A tejüzem Rottenbiller utcai telepe, mely kezdetben 51 gazda 1713 tehenének 2,4 millió liter tejt dolgozta fel, a századforduló idején történt korszerűsítése után, a századforduló első éveiben az egyre növekvő igények kielégítésére már 8–10 millió liter tejet dolgozott fel. A főváros lakossága ugyanis, amely 1880-ban alig volt több 370 ezer főnél, 1910-ben meghaladta a 880 ezer főt. A tejcsarnok ebben az időben 64 fióküzemet üzemeltetett, és 70 lovaskocsival bonyolította a házakhoz való tejszállítást. A szövetkezet tej- és tejtermékszállító kocsijai minden szállítás alkalmával a tejcsarnok udvarán sorakoztak fel. A lovas kocsikra csak kifogástalan porcelán dugóval és ólomplombával elzárt tejszállító edényeket lehetett felrakni. A tejcsarnok külön felhívást intézett a háziasszonyokhoz azért, hogy a maguk vagy megbízottjuk által átvett tejes edények ólomzárát ellenőrizték. A Központi Tejcsarnok Szövetkezetnek ez a felhívása egyaránt vonatkozott a tejeskocsiról az utcán át vagy a boltokban árusított tej és tejféleségek tárolóedényeire. A tejet és tejterméket árusító boltokban a vásárló a tejcsarnok tulajdonában levő tejes- és tejtermékesüvegeket csak úgy kaphatta meg, ha az üvegért – annak tartalmán kívül – az üveg értékének megfelelő összeget az úgynevezett „betétet” kifizette. A fizetés megtörténtekor a vásárló az üveg értékét feltüntető és a bolt számát is tartalmazó bárcát kapott kézhez. Az üveg díjának visszatérítése – a cserét kivéve – a bárca és az üres üveg leadását követően történt a boltban.

A Budapesti Központi Tejcsarnok Szövetkezet háza

A tejátvételi csarnok

A Központi Tejcsarnok Szövetkezet, amely kifogástalan minőségű tejet és tejterméket készített – üzemi felügyelői és állatorvosai állandóan ellenőrizték a kis- és nagygazdaságok tehenészeit – részben elejét vette a nagyon elburjánzott tej- és tejtermék-hamisításnak. Az ellenőrzések szerint az egyéb úton forgalomba hozott tejnek több mint a felét vizezték.

A tejcsarnokban kezelt tej egy részéből a gyerekek és a betegek táplálására alkalmas tejet készítettek. Ez a tejfeleség a Székely-féle tejkezelési eljárásról kapta a nevét és mint „Székely-féle gyermektej” került az üzletekbe. Ennek az eljárásnak a segítségével olyan tejet állítottak elő, amelynek a kémiai összetétele eltérő volt a tehéntejétől és már majdnem azonos volt az anyatejével. A tejcsarnokban a „gyermektej” előállításával külön osztály foglalkozott. A Székely-féle gyermektejet 1–2 deciliteres üvegekbe légmentesen leblombálták és a fogyasztókhöz juttatásig jegelték. Alapanyagát gróf Károlyi Lászlónak – a fővároshoz közel eső – gyáli uradalmából úgy szállították a Rottenbiller utcai tejüzembe, hogy a reggel fejt tejet reggel 8 óráig már fel is dolgozták az üzemben.

A tejcsarnokban előállított vaj is nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy csökkent a közeli mezővárosokból és falvakból – a gazdaasszonyok által faedényekben köpült – a főváros vásárcsarnokaiba szállított vaj mennyisége. A Központi Tejcsarnok Szövetkezetben a vajat korszerű gépek segítségével állították elő, de ezenkívül túrót, tejfölt, hab- és kávétejszínt is készítettek a fogyasztók részére.

A Központi Tejcsarnok Szövetkezet, amely működésével vitathatatlan érdemeket szerzett a századfordulón a főváros tejellátásában, nemcsak elismerésekkel illették, hanem jogtalan előnyök szerzéséért el is marasztalták. A korabeli újságok közül a Budai Hírlap 1903. május 24., június 7., és 14-i számában azért marasztalta el a Tejcsarnokszövetkezetet – melynek 42 tagú igazgatóságában ebben az időben 15-en viseltek bárói, illetve grófi címet – hogy a 0,5 és 1 literes tejesüvegek kisebb ürtartalmúak voltak a hitelesnél. A szövetkezet a hibás üvegek révén – írta a lap – így minden 1000 liter tejnél 150 liter, nagy haszonnal továbbadott „ingyen”-tejhez jutott. A Népszava 1909. december 1-i számában a kiskereskedők alapvető jogainak védelmében emelte fel a szavát. A tejcsarnok ugyanis olyan kötelezettséget írt elő számukra, hogy a megállapított tejmennyiséget naponta kötelesek átvenni, vagy az át nem vett tej minden literjéért 4 fillér kártérítést kötelesek fizetni. Ugyanakkor a tejcsarnok nem volt köteles a megállapított tejmennyiséget naponta leszállítani, hanem kevesebbet is szállíthatott, ami igen nagy haszonszerzésre adott lehetőséget a számára. „A szegények között szétosztott néhány száz liternyi ingyentej megtérült a Központi Tejcsarnok uzsoráskodásával”.

Az első világháború kitörése után egyre nagyobb lett a tejtermékek iránti kereslet, ezzel szemben a kínálat erősen megfogyatkozott. Ezért a kormányzati szervek úgy döntöttek, hogy a jövőben a hatóságoknak nagyobb szerepet kell kapniuk a lakosság tejellátásában. Ilyen körülmények között a Központi Tejcsarnok Szövetkezet már nem tudta betölteni hivatását úgy, mint amire a századforduló elején még képes volt. A háború a szövetkezet tagjait és gazdaságaik állatállományát egyaránt megfogyatkoztatta. Ezért az első világháború kitörésének második esztendejében a fővárosi tanács egyik jelentésében a főváros közlekedési állapotával kényszerült foglalkozni. Ezen a tanácsulésen a résztvevők elfogadták a Központi Tejcsarnok Szövetkezet felszámolását kimondó határozatot. A jegyzőkönyvben ezt így foglalták össze: „25. a főváros tejellátásának előmozdítása érdekében a Budapesti Központi Tejcsarnok Szövetkezetnek megváltásáról, illetve 2 millió korona alaptőkével és a főváros részvénytöbbségével részvénytársasággá történt átalakításáról szóló tanácsi előzetes bejelentést a közgyűlés tudomásul veszi

azzal, hogy az ezen franzakcióról a vagyonbecslési kimutatásokkal, valamint ezen új községi intézmény szervezeti szabályzatával és jövő működési programjával együtt tegyen részletes jelentést.”

1916. VIII. 12-től a megüresedett Központi Tejcsernok Szövetkezet szerepét – a szövetkezet jogutódjaként – a Központi Tejcsernok Részvénytársaság vette át.

Várhidy Imre

A ceglédi Györffy István táj- és népkutató csoport

A hazánkban működő honismereti szakkörök elődeit megtalálhatjuk a két háború közötti középiskolákban. A következőkben a M. Királyi Állami Ceglédi Kossuth Gimnázium önképzőkörének néprajzi szakosztálya, valamint a Gimnázium Györffy István táj- és népkutató csoportja emlékét idézem föl.

Az önképzőkori néprajzi szakosztály spontán alakulás volt. Szándéka azonban eltért napjaink szakköreinek célkitűzéseitől, mert nem a helyi hagyományokat és társadalmi kérdéseket tanulmányozta, hanem az ország távoli vidékeinek népeivel igyekezett megismerkedni. Kéthetes utakon tanulmányozták a kiszemelt területet és feljegyezték az úti tapasztalatokat. 1937 nyarán például kéthetes tanulmányúton vettek részt Tolnában és Baranyában, Kodolányi János végveszélyt kiáltó írásai nyomán az egykező falukba való bepillantás céljából. A maguk szemével látták az ormánsági magyarság talajvesztését, a magyarság fogyatkozását, megfigyelték a nemzetiségekkel való együttműködését és a nemzetiségek gazdasági térhódítását. Az új tanévben, 1937–38-ban versenydolgozatot írtak a Tolna–baranyai táborozásról, majd szervezni kezdték a következő nyári kirándulásukat. „De ez már csak terv maradt, mert az év folyamán központi rendelettel megszüntették a szakosztályt: a középiskolában addig szokatlan munka aggodalmat keltett.”

A ceglédi gimnázium második „honismereti szakköre” már közelebb volt napjaink célkitűzéseiseihez, a helyi hagyományok és a szülőváros jobb megismerését vették tervbe. Amíg ez a csoport élt, eredménnyel működött.

Mint ismeretes, 1938-ban megalakult az Országos Táj- és Népkutató Intézet, s ennek nyomán a közoktatási miniszter minden magyar középiskolában követelezővé tette a *táj- és népkutató diákcsoportok* létesítését, hogy a tanulót „már zsenge korában megismertesse az élet ezernyi küzdelmével, a magyar földdel és a magyar néppel, közvetlen szemlélet és érintkezés után. A népet, annak erőnyeit és hibáit egyaránt ismerő, szükségéit látó, magukat vele egynek érző felelős vezetők nevelése, a táj- és népkutatás magasabb, eszményi célja. Ez nem korhangulat, nem divat és nem társadalmi hóbort. Ez a magyarság megmaradásának, a jövőnek egyetlen útja.”

A ceglédi csoport nem tudott szabadulni Lengyel Albert vezető tanár szuggesztív hatásától, még mindig a más tájak bebarangolását tartották fontosnak. 1940 nyarán két hetet töltöttek a Székelyföldön, részletes beszámolóikat az 1940–41-es iskolai évkönyvben közzölték. Az Országos Táj- és Népkutató Intézet azonban visszatérítette a ceglédiek figyelmét a szűkebb környezetre, pályázatot hirdetett a helyi hagyományok fölgyjűjtésére. Sikerük volt, a munkaközösségek versenyében elnyerték az országos második díjat, két egyéni pályázó jutalmat kapott és hatan pedig dicséretben részesültek.

A csoportvezető tanár 1941-ben Pais Károly lett, aki a feladatokat, korunkra is érvényesen így fogalmazta meg: „Gyűjteni kell a területeken, ahol a pusztító idő és a változó viszonyok a legfrisebb ütemet követelik. Meg kell örökíteni, fel kell jegyezni azt, ami ma még érzékelhető valóság, holnap talán már csak a múlt elmosódó emléke lesz, vagy elvész nyomtalanul.” Serkentésére kiváló eredménnyel zárult a tanév, balladákat gyűjtöttek és népdalokat, melyek közül néhányat az értesítőben nyomtatattak. Nyújtó Ferenc 5 balladával, Csapó István 3 népdallal, Füle Lajos 15 népdallal szerepelt. Rendkívül értékesek alapvető következtetéseikkel a ceglédi kopjafás temetők síremlékeinek fényképes és rajzos feldolgozásai Imecs József, Zsengellér Ferenc, Csapó István, Páskán László, Szüle Endre, Wetsik József, Kernács György és E. Kovács József által. (13 fénykép és 69 kopjafarajz.) Hadd idézzem Ujhelyi János hetedikes diák megfigyeléseit: A temetőkben levő kopjafákat, alkotórészeiket véve alapul, mintegy tizenkét csoportba lehet osztani, mely csoportokon belül még külön alcsoportokat is meg lehet különböztetni. A ceglédi kopjafák díszítőelemei az utolsó száz év alatt teljesen elvesztették szimbolizálóképességüket.

¹ Pais Károly: Táj- és népkutatás. Ceglédi M. Kir. Állami Kossuth Gimnázium 1941–42. tanévi értesítője. Cegléd, 1942. 8–24. old.